

Способи, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги

Крістіна Романаускас*

* Д-ка філос. в галузі права, докторантка ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>, e-mail: kristina.r7@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.09 УДК 343.985(477)

Надійшло 13.02.2026 / Рецензовано 25.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /

Доступно онлайн 31.03.2026

Мета статті — розкрити криміналістичну сутність способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, визначити їхню структуру, функційні особливості та значення для формування криміналістичної характеристики й удосконалення методики розслідування цієї категорії правопорушень. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових (аналіз і синтез, індукція і дедукція) та спеціальних (діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, узагальнення) методів наукового пізнання. Обґрунтовано, що спосіб учинення кримінального правопорушення є одним з найважливіших елементів криміналістичної характеристики, який відображає закономірності злочинної поведінки, зумовлює особливості слідової картини та має вирішальне значення для організації досудового розслідування. Доведено, що у сфері надання професійної правничої допомоги способи вчинення кримінальних правопорушень характеризуються поєднанням відкритих і латентних форм впливу, включно з фізичним, психологічним, інформаційним і процесуально-організаційним тисками, а також пов'язані зі зростанням ролі цифрових технологій у реалізації злочинного умислу. Проведене узагальнення наукових підходів дало змогу уточнити співвідношення категорій «спосіб», «знаряддя» і «засоби» учинення кримінального правопорушення. Запропоновано розмежування, відповідно до якого знаряддями є предмети, якими безпосередньо користуються під час

реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення, тоді як засоби охоплюють ресурси, які забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності. Визначено, що той самий предмет залежно від функційної ролі може виступати як знаряддям, так і засобом учинення кримінального правопорушення. На підставі аналізу положень Кримінального кодексу України розкрито характерні способи учинення кримінальних правопорушень, передбачених його ст. 374, 397—400, 400-1, окреслено типові моделі злочинного впливу на суб'єктів професійної правничої допомоги. Доведено, що дослідження способів, знарядь і засобів учинення таких правопорушень має не лише теоретичне, а й істотне практичне значення, оскільки дає змогу прогнозувати типові сліди, формувати обґрунтовані слідчі версії й удосконалювати тактичні підходи до розслідування. Здобуті результати сприяють поглибленню криміналістичних уявлень про механізм кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги та створюють підґрунтя для розроблення спеціальних методичних рекомендацій з їх виявлення, розслідування й доказування, а також для зміцнення гарантій незалежності адвокатської діяльності й ефективності захисту прав людини.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; правнича допомога; спосіб учинення злочину; засіб; доказування; присвоєння повноважень.

Постановка наукової проблеми

Сфера надання професійної правничої допомоги є невід'ємним складником функціонування демократичної правової держави, оскільки забезпечує реалізацію конституційних гарантій права на захист, доступ до правосуддя та справедливого судового розгляду. У сучасних умовах трансформації правової системи та посилення ролі адвокатури також зростає кількість кримінально-протиправних посягань, пов'язаних зі здійсненням професійної правничої діяльності. Такі діяння зловмисники втілюють як у формі протиправного впливу на адвокатів та інших суб'єктів надання правничої допомоги, так і у вигляді зловживань правовими інструментами з боку учасників юридичних відно-

син, що негативно впливає на авторитет правничої професії та ефективність функціонування системи правосуддя загалом.

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень цієї категорії зумовлена їхнім подвійним негативним ефектом: з одного боку, вони посягають на права конкретних осіб — адвокатів, представників або клієнтів, а з іншого — створюють ризики підриву інституційних засад незалежності адвокатури й довіри до правосуддя. Розслідування таких правопорушень ускладнено необхідністю забезпечити баланс між завданнями кримінального переслідування та гарантіями професійної діяльності правників, зокрема дотриманням адвокатської таємниці, процесуальних гарантій і принципу незалежності.

У криміналістичному аспекті одним з провідних елементів характеристики цієї групи кримінальних правопорушень є способи й засоби їх учинення. Саме спосіб реалізації злочинного умислу зумовлює механізм взаємодії правопорушника з потерпілим, обстановкою та іншими елементами злочинної події, формує слідову картину і впливає на побудову слідчих версій. Водночас сучасні умови розвитку професійної комунікації, цифровізації правничої діяльності та поширення дистанційної взаємодії істотно модифікують традиційні способи злочинного впливу, поєднуючи фізичні, інформаційні, психологічні й технічні засоби реалізації протиправних дій.

Незважаючи на підвищену увагу окремих учених до кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги, більшість досліджень зосереджено на питаннях їх кримінально-правової кваліфікації, класифікації, механізму вчинення або окремих елементах криміналістичної характеристики. Проте проблематика способів, знарядь і засобів учинення таких правопорушень як самостійного об'єкта криміналістичного аналізу до сьогодні не отримала комплексного наукового осмислення. Відсутність системного підходу до їх дослідження ускладнює формування ефективних методичних рекомендацій для органів досудового розслідування, знижує рівень типізації слідчих ситуацій і обтяжує прогнозування поведінки особи злочинця.

Отже, актуальність дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги зумовлена потребою поглибленого криміналістичного аналізу механізму злочинної діяльності в цій сфері, визначення типових моделей протиправної

поведінки та вироблення науково обґрунтованих підходів до підвищення ефективності їх розслідування.

Зважаючи на викладене вище, дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги набуває не лише теоретичного, а й вагомого практичного значення для розвитку криміналістичної науки й удосконалення діяльності органів досудового розслідування. Аналіз цих складників криміналістичної характеристики дасть змогу глибше розкрити закономірності механізму злочинної діяльності, окреслити типові форми реалізації злочинного умислу, а також визначити напрями оптимізації слідчої діяльності в умовах специфіки правничої сфери. Саме це зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження, спрямованого на систематизацію способів, знарядь і засобів учинення таких кримінальних правопорушень, визначення їх криміналістично значущих ознак та формування науково обґрунтованих підходів до користування ними в процесі розслідування.

Мета статті

Розкрити криміналістичну сутність способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, визначити їх структуру, функційні особливості та значення для формування криміналістичної характеристики й удосконалення методики розслідування цієї категорії правопорушень.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових

і спеціальних методів наукового пізнання. Діалектичний метод дав змогу розкрити сутність та динаміку кримінальних правопорушень, що посягають на надання професійної правничої допомоги, виявити їх об'єктивну й суб'єктивну зумовленість, простежити взаємозв'язок між правовими гарантіями діяльності адвоката, кримінально-правовими конструкціями відповідних складів і криміналістичними ознаками протиправного впливу (зокрема, у формах відкритого й латентного тиску, процесуальних маніпуляцій і цифрових посягань).

Системно-структурний метод застосовано для визначення місця та способу вчинення у структурі механізму злочинної діяльності й у системі криміналістичної характеристики, а також для виокремлення та впорядкування криміналістично значущих критеріїв аналізу правопорушень досліджуваної групи (спосіб, обстановка, особа правопорушника, особа потерпілого, сліди, наслідки). Цей метод також сприяв обґрунтуванню розмежування знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення залежно від їх функційної ролі в реалізації об'єктивного боку, підготовці або приховуванні злочинної діяльності.

Формально-юридичний метод став у пригоді для аналізу конструкції складів кримінальних правопорушень, що належать до групи вчинених у сфері надання професійної правничої допомоги, з'ясування змісту їхніх об'єктивних і суб'єктивних ознак та визначення можливих форм реалізації протиправного впливу з урахуванням положень Кримінального кодексу України¹ (далі — *КК України*). Це допомогло коректно пов'язати кримінально-правові характеристики

з криміналістичними виявами способів учинення й особливостями доказування.

Формально-логічні методи застосовано для встановлення спільних і відмінних ознак способів учинення різних видів правопорушень у досліджуваній сфері, а також для типізації моделей злочинної поведінки. Аналіз дав змогу виокремити індивідуальні ознаки окремих способів (фізичний, психологічний, інформаційний, процесуально-організаційний), синтез — інтегрувати їх у єдину систему й узгодити з механізмом злочину, індукція — сформулювати загальні положення на підставі вивчення окремих виявів, дедукція — перевірити узагальнення за допомогою їх співвіднесення з нормативними конструкціями та криміналістичною логікою доказування.

Порівняльно-правовий метод сприяв зіставленню наукових підходів до визначення способу скоєння злочину, розмежуванню суміжних категорій (спосіб, механізм, знаряддя, засоби), а також аналізу українських та іноземних напрацювань з криміналістичної типізації способів протиправного впливу на суб'єктів правничої діяльності (зокрема, у контексті цифровізації професійної комунікації та зростання інформаційних посягань).

Метод узагальнення дав змогу сформулювати висновки щодо криміналістичного значення способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, окреслити практичні орієнтири для їх встановлення та доказування, а також визначити перспективні напрями вдосконалення методичних рекомендацій з організації досудового розслідування в цій категорії кримінальних проваджень.

1 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Теоретичні засади аналізу способу вчинення кримінального правопорушення сформовано у працях представників криміналістичної школи, які досліджували механізм злочинної діяльності й закономірності формування слідів. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили В. Бахін, П. Біленчук, А. Волобуєв, В. Журавель, В. Коновалова, В. Шепітько, В. Шевчук та інші науковці, які обґрунтували значення способу вчинення злочину як одного з провідних елементів криміналістичної характеристики. Їхні дослідження стали методологічним підґрунтям для подальшого вивчення механізму кримінально протиправної діяльності в різних сферах суспільних відносин.

У сучасних дослідженнях науковці дедалі більше уваги приділяють вивченню окремих елементів механізму злочину. Зокрема, розроблення деяких аспектів криміналістичної типізації способів злочинної поведінки у сфері правосуддя представлено у працях С. Книженко, Я. Олійника, Д. Русанівської, Є. Супа, М. Шепітька та ін. У їхніх працях розглянуто криміналістичні класифікації відповідних правопорушень, особли-

вості доказування, обстановку вчинення, а також специфіку суб'єктного складу й типових способів протиправного впливу — від утручання в діяльність захисника до погроз, насильства та майнових посягань².

Водночас проведений аналіз наукових джерел свідчить, що більшість досліджень зосереджено або на загальнотеоретичних питаннях механізму злочину, або на окремих кримінально-правових аспектах відповідних складів кримінальних правопорушень. Питання ж комплексного криміналістичного дослідження способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги залишаються недостатньо розробленими. Отже, сучасний стан наукової розробленості свідчить про наявність ґрунтовної теоретичної бази для дослідження механізму злочинної діяльності загалом, однак водночас виявляє прогалину в системному аналізі способів, знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень у сфері професійної правничої допомоги. Саме ця обставина зумовлює необхідність подальшого розвитку криміналістичних підходів до вивчення зазначеної категорії правопорушень і обґрунтовує актуальність проведеного дослідження.

2 Книженко С. О. Способи втручання в діяльність судових органів. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29.10.2021). Харків, 2021. С. 169—171. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Insh67/0049006.pdf> (дата звернення: 01.02.2026); Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Львів, 2021. 239 с. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/56783> (дата звернення: 01.02.2026); Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2023. 260 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/26837> (дата звернення: 01.02.2026); Суп Є. Ю. Типові способи вчинення кримінальних правопорушень професійними учасниками судочинства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 34. № 1. С. 365—373. DOI: 10.32631/vca.2025.1.26 (дата звернення: 01.02.2026); Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочинів проти правосуддя як системоутворююча ознака: кримінально-правовий та криміналістичний аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 336—346. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/189> (дата звернення: 01.02.2026).

Викладення основного матеріалу дослідження

Категорія способу вчинення кримінального правопорушення належить до провідних і найбільш обговорюваних категорій наук кримінально-правового циклу, оскільки саме за її допомогою розкривається практичний бік злочинної діяльності й механізм її реалізації. У науковій літературі сформовано кілька підходів до розуміння поняття «спосіб учинення кримінального правопорушення». Так, С. Зав'ялов визначає його як зумовлену сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників систему взаємопов'язаних дій, що відображає якісні характеристики злочинного діяння. Науковець наголошує, що спосіб учинення відображає особистісні ознаки правопорушника, форму вини, мотиви й мету злочину, а також виявляється в поведінці особи до, під час і після вчинення кримінального правопорушення, залишаючи сліди, придатні для криміналістичного пізнання³. Цю позицію поділяє В. Пясковський, який розглядає спосіб учинення злочину як закономірно організовану систему дій суб'єкта, що охоплює стадії підготовки, безпосередньої реалізації та приховування злочину⁴.

Погоджуємося з І. Горою, що криміналістичне тлумачення способу вчинення злочину не є тотожним його розумінню в межах інших галузей знань,

оскільки його визначає специфіка предмета й завдань криміналістики. У криміналістиці спосіб учинення злочину розглядають як складне явище об'єктивної реальності, дослідження якого ґрунтується на виявленні закономірностей його формування, відображення у слідовій інформації, повторюваності та детермінованості різними об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Результати такого пізнання є підґрунтям для розроблення криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методів, спрямованих на виявлення, збирання, дослідження та застосування криміналістично значущої інформації про спосіб учинення злочину та властивості особи злочинця під час розслідування⁵.

Узагальнення наукових підходів дає змогу дійти висновку, що спосіб учинення кримінального правопорушення характеризують три базові ознаки: *по-перше*, його завжди детермінує сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників; *по-друге*, у сутнісному аспекті він є певною системою взаємопов'язаних дій, об'єднаних єдиним злочинним задумом; *по-третє*, може мати складну багаторівневу структуру.

Структура способу вчинення кримінального правопорушення, як слушно зазначають учені, є змінною і залежить від характеру поведінки правопорушника, специфіки обстановки й інших умов реалізації злочинного умислу⁶. За-

3 Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 19 с.

4 Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 70. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17d37da9-ecbe-47ba-86f6-7a6d06251833/content> (дата звернення: 01.02.2026).

5 Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Leges et iura*. 2012. № 9. С. 38. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).

6 Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. С. 770–771.

лежно від цих чинників вона може бути триланковою (підготовка – учинення – дії після завершення злочину), дволанковою або одноланковою, коли охоплює лише безпосередню фазу реалізації злочинного наміру. Отже, спосіб учинення слід розглядати як динамічну систему дій, сформовану під впливом конкретних умов середовища.

До чинників, що зумовлюють особливості способу скоєння злочину, належать обстановка зовнішнього середовища, умови місця та часу події, психологічні та фізіологічні характеристики особи, її досвід, рівень підготовленості, а також індивідуальні моделі поведінки. Усі ці елементи впливають як на вибір знарядь і засобів, так і на характер слідів, що утворюються та можуть бути використані під час розслідування.

Окремої уваги потребує питання співвідношення способу вчинення та приховування кримінального правопорушення. Дії, спрямовані на приховування злочину, не завжди стають органічними складниками структури способу його скоєння. У деяких випадках вони можуть утворювати самостійний комплекс поведінки, відокремлений у часі та спрямований на уникнення викриття, а іноді – навіть становити окремий склад кримінального правопорушення (ст. 396 КК України ⁷). Це свідчить про необхідність гнучкого підходу до аналізу способу скоєння злочину, особливо в тих формах злочинної діяльності, які є складними та в яких межі між скоєнням і приховуванням можуть бути неочевидними.

Отже, спосіб скоєння злочину в криміналістиці розглядають як типову (за-

кономірну) систему дій правопорушника, за допомогою яких реалізовано злочинний умисел, досягнуто мету посягання та сформовано відповідну слідову інформацію. Його не обмежено «однією дією»: він відображає цілу модель поведінки правопорушника – від вибору об'єкта впливу та способу контакту з потерпілим до застосування знарядь / засобів і реакції на протидію. У правничій сфері спосіб часто набуває не стільки «фізичної», скільки інтелектуально-психологічної природи, оскільки його реалізовано за допомогою цілеспрямованого перешкоджання професійним обов'язкам адвоката або іншого суб'єкта правничої допомоги (зокрема, опосередковано через інших осіб або інституційні механізми). Структуру способу скоєння доцільно розкривати як послідовність взаємопов'язаних етапів: підготовка, безпосереднє скоєння та приховування (маскування) наслідків. Саме такий підхід узгоджується з уявленням про механізм злочину як процес, що охоплює підготовку, реалізацію та приховування у зв'язку з обстановкою, мотивами та взаємодією учасників, а також із застосуванням знарядь і засобів ⁸.

Водночас у кримінальних правопорушеннях, учинених проти суб'єктів, які надають правничу допомогу, приховування може бути мінімальним або навіть відсутнім (коли вплив демонстративний), а інколи – навпаки, набуває витончених способів (коли тиск здійснюють за допомогою процесуальних маніпуляцій, інформаційних каналів або технічних засобів). Це важливо враховувати, щоб не шукати «класичних»

7 Кримінальний кодекс України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

8 Zhuravel V. A. Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. Vol. 27. No. 3. Pp. 142–154. DOI: 10.37635/jnal-su.27(3).2020.142-154 (дата звернення: 01.02.2026).

ознак приховування там, де злочинна модель побудована на публічності або на імітації законності.

У сфері надання професійної правничої допомоги спосіб учинення кримінального правопорушення характеризується підвищеною варіативністю та поєднанням відкритих і прихованих форм впливу. Це зумовлено особливим статусом потерпілих (адвокатів, представників, інших учасників правничої діяльності), процесуальними гарантіями їхньої діяльності й високим рівнем правової обізнаності сторін. У зв'язку із цим злочинна поведінка часто орієнтована не лише на завдання прямої шкоди, а й на створення умов, які унеможливають реалізацію функцій захисту або представництва.

Проведений аналіз дає змогу узагальнити кілька типових моделей способу вчинення таких правопорушень. *Першу* становлять діяння відкритого характеру, що супроводжуються фізичним впливом, погрозами, пошкодженням майна або іншими формами демонстративного тиску. Для них характерна наявність очевидної події, чітко виражений конфлікт між правопорушником і потерпілим та утворення матеріальних слідів, що полегшує первинне документування. *Друга* модель охоплює психологічний і інформаційний впливи — погрози, переслідування, дискредитацію, поширення компрометуючої інформації, — спрямовані на послаблення професійної позиції правника або вплив на його процесуальну поведінку. *Третя* модель характеризується застосуванням формально законних або псевдопроцесуальних дій, коли протиправну мету замасковано під правові механізми (симулювання адвокатської діяльності, користування підроблени-

ми документами, штучне створення реперон у доступі до клієнта тощо). Саме ця модель є найбільш складною для розслідування, оскільки її зовнішня форма може виглядати правомірною.

Суттєвий вплив на трансформацію способів учинення правопорушень має цифровізація професійної діяльності правників. Усе частіше протиправний вплив реалізують за допомогою електронних комунікацій, соціальних мереж, мобільного зв'язку або технічних засобів негласного збирання інформації, поширення дискредитуючих матеріалів у мережі «Інтернет», що зумовлює утворення цифрових слідів. Це змінює традиційні підходи до доказування та потребує адаптації тактики розслідування до специфіки цифрового середовища.

Більш докладний аналіз способів учинення злочинів досліджуваної нами групи потребує врахування конструкції складів відповідних кримінальних правопорушень, передбачених КК України, а також криміналістичного розуміння способу як системи дій, спрямованих на досягнення протиправної мети.

Способи скоєння злочинів, передбачених ст. 397 «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» КК України⁹, характеризуються різноманітними формами протиправного впливу, спрямованими на перешкоджання здійсненню професійних функцій. Найчастіше це створення штучних процесуальних перешкод, обмеження доступу до клієнта, незаконне вилучення документів, перешкоджання участі у процесуальних діях, блокування комунікації з підзахисним, а також інформаційний тиск. Спосіб тут має переважно інтелектуально-організаційний характер, оскільки його реалізовано за допомогою

9 Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

порушення процедурних гарантій і користування формально законними механізмами з протиправною метою.

Для злочину, зазначеного у ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи» КК України¹⁰, характерними є способи фізичного та психологічного впливу. Їх можуть утілювати у формі усних або письмових погроз, переслідування, демонстративних дій залякування, завдання тілесних ушкоджень, застосування зброї або інших предметів як знарядь насильства. Особливістю таких способів є їхня спрямованість на зміну процесуальної позиції правника або припинення ним професійної діяльності в конкретній справі. Часто такий злочин скоюють демонстративно, що має на меті створення атмосфери страху.

Способи учинення злочинів, окреслених у ст. 399 «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» КК України¹¹, полягають у заподіянні матеріальної шкоди через підпал, пошкодження транспортних засобів, офісного обладнання, документації, житла тощо. З криміналістичної точки зору такі способи часто поєднують фізичний вплив із психологічним тиском, оскільки метою є не лише матеріальна шкода, а й демонстративне попередження або залякування. У подібних випадках значення має вибір об'єкта пошкодження, який зазвичай пов'язаний із професійною діяльністю потерпілого.

Способи учинення правопорушень, зазначених у ст. 400 «Посягання на життя захисника чи представника особи

у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» КК України¹², характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки та зазвичай передбачають попередню підготовку. Це може бути напад із застосуванням зброї, організація умисного заподіяння смерті, створення небезпечних умов для життя потерпілого. Спосіб у таких випадках часто містить елементи ретельної підготовки, що полягає в конспірації, виборі часу й місця реалізації злочинного умислу, що ускладнює розслідування та потребує аналізу механізму злочинної діяльності загалом.

Щодо злочину, описаного у ст. 374 «Порушення права на захист» КК України¹³, то тут способи скоєння мають переважно службово-процесуальний характер. Вони виявляються в недопущенні захисника до участі у провадженні, обмеженні можливості конфіденційного спілкування, ігноруванні клопотань сторони захисту, порушенні права на обрання захисника, а також інших дія або бездіяльності, що унеможливають реалізацію права на професійну правничу допомогу. Особливістю такого способу є його зовнішня формальна відповідність процедурі за фактичного порушення змісту права на захист.

Для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400-1 «Представництво в суді без належних повноважень» КК України¹⁴, характерними є способи, пов'язані зі здійсненням правничої діяльності особою, яка на це не уповноважена, або не має права внаслідок відсутності відповідної кваліфікації, або позбавлена права здійснювати

10 Кримінальний кодекс України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.02.2026).

11 Там само.

12 Там само.

13 Там само.

14 Там само.

правничу діяльність. Це застосування підроблених або недійсних документів (доручень, ордерів, договорів, свідоцтва про право на здійснення адвокатської діяльності тощо), уведення суду або клієнта в оману щодо наявності статусу адвоката, самовільне представництво інтересів особи тощо. Такі способи часто супроводжуються документальними маніпуляціями й використанням довіри до інституту адвокатури.

Отже, способи учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги характеризуються поєднанням фізичних, психологічних, інформаційних і процесуально-організаційних форм впливу.

У структурі способу вчинення кримінального правопорушення важливе місце посідають знаряддя та засоби його реалізації, які мають самостійне криміналістичне значення й потребують чіткого розмежування. Під знаряддями доцільно розуміти предмети зовнішнього світу, якими безпосередньо послуговуються під час реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення, тобто які є інструментом прямого протиправного впливу. Натомість засоби вчинення охоплюють матеріальні, технічні, інформаційні або організаційні ресурси, які забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності, але не становлять саму основну дію¹⁵. Такий підхід дає змогу уникнути змішування суміжних понять і чітко визначити функційне місце кожного елемента в механізмі злочину.

Важливо враховувати, що той самий предмет (залежно від ролі в конкретній

ситуації) може виступати як знаряддям, так і засобом учинення кримінального правопорушення. Вирішальним критерієм є його функційне призначення у структурі злочинної діяльності: чи користуються ним безпосередньо для реалізації забороненої законом дії, чи він лише створює умови для її здійснення. Наприклад, технічний пристрій для негласного спостереження є засобом, якщо ним послуговуються для підготовки або збирання інформації, однак він може набувати ознак знаряддя, якщо саме за його допомогою здійснюється безпосереднє втручання у професійну діяльність правника.

З огляду на це знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги доцільно класифікувати за їхнім функційним призначенням, характером користування ними та їхнім впливом на слідову картину. Така класифікація дає змогу систематизувати ресурси, якими послуговуються правопорушники, а також прогнозувати типові механізми злочинного впливу та джерела доказової інформації.

До першої групи належать матеріально-фізичні засоби, що забезпечують підготовку або полегшують реалізацію протиправних дій. Це можуть бути транспортні засоби, засоби маскування, допоміжні технічні пристрої, легкозаймисті речовини або інші об'єкти, які створюють умови для скоєння злочину. Водночас зброя або предмети, якими безпосередньо завдають ушкодження або знищують майно, у конкретних випадках стають уже знаряддям учинення кримінального правопорушення.

15 Матвійчук В. К. Дискусійні проблеми щодо деяких ознак об'єктивної сторони злочину. *Кримінальне право: традиції та новачі*: мат-ли міжнар. кругл. столу, присвяч. 90-літ. з дня народж. видат. вчен., героя Укр., акад. В. В. Сташиса (Полтава — Харків, 09—10.07.2015). Полтава — Харків, 2015. С. 75—76. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stashis.pdf#page=72 (дата звернення: 10.02.2026).

Окрему групу становлять технічні засоби, якими користуються для негласного отримання інформації, контролю або спостереження за діяльністю суб'єктів правничої допомоги. Ідеться про аудіо- та відеопристрої, GPS-трекери, спеціальне програмне забезпечення, системи дистанційного доступу або перехоплення електронної комунікації. Їх застосування характерне передусім для латентних форм злочинного впливу, спрямованих на отримання інформації, що становить адвокатську таємницю, або на здійснення прихованого психологічного тиску. Результатом такого користування є утворення специфічних цифрових слідів, що потребують спеціальних методів фіксації та дослідження.

Важливу роль відіграють інформаційні засоби, якими послуговуються для психологічного, репутаційного або соціального впливу на правників. До них належать електронні комунікаційні платформи, соціальні мережі, медіаресурси, канали медіа тощо. За допомогою цих ресурсів можуть реалізовувати кампанії дискредитації, поширення погроз або недостовірних відомостей. Особливість таких засобів полягає в масштабності їхнього впливу та складності швидкого усунення наслідків, що ускладнює процес доказування та потребує врахування інформаційної динаміки злочину.

У межах досліджуваної категорії кримінальних правопорушень особливого значення набувають засоби у вигляді паперових і цифрових документів. Вони виявляються в користуванні підробленими або недійсними документами, маніпуляціях з процесуальними рішеннями, створенні формальних перешкод у доступі до правничої допомоги або користуванні процедурними механізмами з протиправною метою. Коли такі документи стають безпосереднім інструментом реалізації діяння (наприклад, за

незаконного представництва), то вони можуть набувати ознак знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Криміналістичне значення аналізу знарядь і засобів учинення кримінальних правопорушень полягає в можливості встановлення рівня підготовленості правопорушника, його професійної обізнаності, доступу до ресурсів та характеру взаємодії з іншими особами. Дослідження цих елементів сприяє реконструкції способу скоєння злочину, формуванню обґрунтованих слідчих версій і визначенню оптимальної тактики досудового розслідування.

Отже, у кримінальних правопорушеннях у сфері надання професійної правничої допомоги знаряддя та засоби є взаємопов'язаними, проте різними за змістом елементами механізму злочинної діяльності. Їх розмежування дає змогу глибше зрозуміти структуру способу скоєння злочину, уточнити джерела доказової інформації та створити науково обґрунтовану основу для розроблення ефективних методик розслідування.

Висновки

З погляду криміналістики встановлення способу скоєння злочину має вирішальне значення для організації розслідування. Аналіз способу дає змогу прогнозувати характер слідової картини, визначати джерела доказової інформації та можливих суб'єктів і реконструювати логіку злочинної поведінки. У справах, пов'язаних із професійною правничою діяльністю, це особливо важливо, оскільки злочинні дії часто спрямовані на маніпулювання процесуальними механізмами або порушення гарантій незалежності адвокатури, що потребує від слідчого високого рівня аналітичної роботи й урахування професійного контексту події.

Спосіб учинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги є складною структурованою системою дій, яка формується під впливом обстановки, професійного статусу потерпілих і цільової спрямованості правопорушника. Його дослідження створює теоретичне та практичне підґрунтя для побудови окремих криміналістичних методик розслідування і визначає провідні напрями доказування в кримінальних провадженнях цієї категорії. У таких правопорушеннях спосіб характеризується підвищеною варіативністю та поєднанням відкритих і латентних форм впливу. Таку специфіку зумовлено особливим професійним статусом потерпілих (адвокатів, захисників, представників), наявністю процесуальних гарантій їхньої діяльності, а також орієнтуванням правопорушників не лише на заподіяння прямої шкоди, а й на створення умов, що унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію функцій захисту або представництва.

На підставі проведеного аналізу вважаємо обґрунтованим виокремити такі типові моделі способів учинення правопорушень цієї групи: 1) відкриті форми тиску (фізичний вплив, погрози, майнові посягання), що формують переважно матеріальну слідову картину; 2) психологічний та інформаційний впливи (переслідування, шантаж, дискредитація), що створює складну, часто цифрову доказову базу; 3) формально-правові та псевдопроцесуальні маніпуляції, коли протиправну мету замасковано під зовнішньо законні механізми. Остання модель є найбільш складною для виявлення й доказування, оскільки межа між правомірною процесуальною активністю і злочинним впливом може бути неочевидною.

Важливим є чітке розмежування знарядь і засобів учинення кримінальних

правопорушень у сфері правничої допомоги як різних за функцією складників механізму злочинної діяльності. Знаряддями слід визнавати предмети зовнішнього світу, якими безпосередньо послуговуються під час реалізації об'єктивного боку кримінального правопорушення та які є інструментом прямого протиправного впливу. Засоби вчинення охоплюють ресурси, що забезпечують підготовку, полегшують реалізацію злочинного задуму або сприяють приховуванню злочинної діяльності. Визначальним критерієм відмежування є функційна роль предмета в конкретній ситуації, оскільки той самий об'єкт може набувати різного статусу залежно від способу його застосування.

Methods, Tools and Means of Committing Criminal Offenses in the field of Professional Legal Assistance

Kristina Romanauskas

The purpose of the article is to reveal forensic essence of the methods, instruments and means of committing criminal offenses in the field of professional legal assistance, determine their structure, functional features and significance for formation of forensic characteristics and improvement of the methodology for investigating this category of offenses. For achieving this goal, a set of general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction) and special (dialectical, systemic-structural, formal-legal, comparative-legal, generalization) methods of scientific cognition were applied. It is substantiated that method of committing criminal offense is one of the most important elements of the forensic characteristics reflecting patterns of criminal behavior, determines peculiarities of the trace picture and is crucial for organization of the pre-trial investigation. It is proved that in the field of providing professional legal assistance,

methods of committing criminal offenses are characterized by a combination of open and latent forms of influence, including physical, psychological, informational and procedural-organizational pressures, and are associated with growing role of digital technologies in the implementation of criminal intent. Generalization of scientific approaches made it possible to clarify the ratio of the categories “method”, “instrument” and “means” of committing a criminal offense. A distinction is proposed, according to which instruments are objects that are directly used during the implementation of the objective side of a criminal offense, while the means include resources that provide training, facilitate implementation of a criminal plan or contribute to the concealment of criminal activity. It is determined that the same object, depending on its functional role, can act as both an instrument and a means of committing a criminal offense. Based on the analysis of provisions of Criminal Code of Ukraine, the characteristic methods of committing criminal offenses under its Articles 374, 397-400, 400-1 are revealed, typical models of criminal influence on the subjects of professional legal assistance are outlined. It is proved that research on methods, instruments and means of committing such offenses has not only theoretical but significant practical significance, as it allows to predict typical traces, form reasonable investigative versions and improve tactical approaches to the investigation. The obtained results contribute to deepening of forensic ideas about the mechanism of criminal offenses in the field of professional legal assistance and create the basis for the development of special methodological recommendations for their detection, investigation and proof, as well as for strengthening the guarantees of independence of advocacy and the effectiveness of human rights protection.

Keywords: criminal offense; legal assistance; method of crime committing; means; proof; assignment of powers.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Hora, I. (2012). Poniattia sposib vchynennia zlochynu ta yoho znachennia v rozkrytti ta rozsliduvanni [The concept of the method of committing a crime and its importance in the detection and investigation]. *Legea și viața*. № 9. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf> [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2021). Sposoby vtruchannia v diialnist sudovykh orhaniv [Ways of interfering in the activities of judicial bodies]. *Aktualni problemy kryminalnoho protsesu ta kryminalistyky : tezy dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kharkiv, 29.10.2021). Kharkiv. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049006.pdf> [in Ukrainian].
- Matviichuk, V. K. (2015). Dyskusiini problemy shchodo deiakykh oznak ob'ektyvnoi storony zlochynu [Debatable issues concerning certain elements of the objective side of crime]. *Kryminalne pravo: tradytsii ta novatsii : mat-ly mizhnar. kruhl. stolu, prysviach. 90-lit. z dnia narodzh. vydat. vchen., heroia Ukr., akad. V. V. Stashysa* (Poltava — Kharkiv, 09—10.07.2015). Kharkiv. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/>

[kriminalne_pravo_tradicii_ta_novacii_stash-is.pdf#page=72](#) [in Ukrainian].

- Oliinyk, Ya. S. (2021). *Metodyka rozsliduvannia pohrozy abo nasylstva shchodo zakhysnyka chy predstavnyka osoby* [Methods of Investigating Threats or Violence against a Defense Counselor or a Representative of a Person] : dys. ... d-ra filol. v haluzi prava. Lviv. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/56783> [in Ukrainian].
- Piaskovskyi, V. V. (2016). Sposib uchynennia zlochynu yak element kryminalistychnoi kharakterystyky umysnoho vbyvstva dytyny batkamy, rodychamy abo osobamy, na yakykh pokladeno obov'iazky z yii vykhovannia [The method of committing a crime as an element of the forensic characterization of the intentional murder of a child by parents, relatives or persons entrusted with the responsibility of raising the child]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (25). URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/17d37da9-ecbe-47ba-86f6-7a6d06251833/content> [in Ukrainian].
- Rusanivska, D. D. (2023). *Rozsliduvannia vtruchannia v diialnist zakhysnyka chy predstavnyka osoby* [Investigating interference in the activities of a defense attorney or a person's representative] : dys. ... d-ra filol. v haluzi prava. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/26837> [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2015). Sposib vchynennia zlochyniv proty pravosuddia yak systemotvoriuiucha oznaka: kryminalno-pravovy ta kryminalistychnyi aspekty [Method of committing crimes against justice as a system-forming feature: criminal law and forensic aspects]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 2. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/189> [in Ukrainian].
- Sup, Ye. Yu. (2025). Typovi sposoby vchynennia kryminalnykh pravoporushen profesijnymy uchasnykamy sudochynstva [Typical methods of committing criminal offenses by professional participants of judicial proceedings]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. T. 34. № 1. DOI: [10.32631/vca.2025.1.26](https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.26) [in Ukrainian].
- Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* [Great Ukrainian Legal Encyclopedia] (2018). U 20 t. T. 20 : Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zav'ialov, S. M. (2005). *Sposib vchynennia zlochynu: suchasni problemy vyvchennia ta vykorystannia u borotbi zi zlochynnistiu* [The method of committing a crime: modern problems of studying and using it in the fight against crime] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2020). Crime mechanism as a category of criminalistics. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. Vol. 27. No. 3. DOI: [10.37635/jnal-su.27\(3\).2020.142-154](https://doi.org/10.37635/jnal-su.27(3).2020.142-154).

Романаускас, К. (2026). Способи, знаряддя та засоби вчинення кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 121–134. DOI: [10.32353/khrife.1.2026.09](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2026.09).